

Брикса Д.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Подковенко Т. О.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У СТАНОВЛЕННІ ДЕМОКРАТІЇ

Громадянське суспільство та права людини є фундаментальними елементами сучасної демократії. У сучасному глобалізованому світі з його різними викликами та загрозами роль громадянської активності стає особливо важливою. Мова йде про формування дієвого громадянського суспільства, що передбачає не тільки наявність правової обізнаності, активної життєвої позиції, а й високої моральної свідомості та соціальної відповідальності. Від того, наскільки суспільство здатне контролювати та впливати на владу, активно брати участь у прийнятті рішень, захищати свої права залежить якість державного управління, рівень справедливості та соціальної стабільності.

Мета дослідження полягає в аналізі поняття громадянського суспільства, особливостей його структури та ролі у забезпеченні прав людини у сучасному світі.

Громадянське суспільство є складним явищем, яке знаходить своє відображення та прояв фактично в усіх сферах суспільного життя. Воно не тотожне державі, але тісно пов'язане з нею на засадах взаємодії та взаємообумовленості, оскільки рівень розвитку та активності громадянського суспільства обумовлює і фактичний рівень демократії в державі. Громадянське суспільство слід сприймати як особливий простір для самовираження та колективної активності громадян у демократичній державі.

Упродовж століть цей термін набув багатозначності й різних інтерпретацій, що висунуло перед науковцями низку завдань: уточнити його нормативний зміст як ідеального типу, визначити межі й відмінності від інших соціальних явищ для можливості емпіричного аналізу, а також порівняти його моделі в різних країнах. Вирішенню цих питань сприяє періодизація еволюції ідеї громадянського суспільства, запропонована Дж. Александером, який виокремлює три етапи: «перший – пов'язаний із формуванням буржуазних громад XVIII – початку XIX ст.; другий – із становленням національних держав та утвердженням громадянських свобод у середині XIX ст.; третій – із післявоєнним розвитком, заснованим на пріоритеті світоглядного плюралізму, що визначає напрям сучасного етапу його існування» [1, с. 264–265]. Важливо підкреслити,

що еволюція громадянського суспільства відображає поступовий перехід від формальної участі громадян у політичному житті до активних, свідомих та інтелектуально підготовлених дій, які здатні впливати на прийняття державних рішень.

Сучасні дослідники пропонують різні підходи до трактування громадянського суспільства. Багато зарубіжних та вітчизняних вчених (філософів, політологів, правників) намагалися дати визначення громадянському суспільству. Різні трактування зумовлені застосуванням різних підходів до розуміння його сутності та виділенням окремих ознак. Серед них: громадянське суспільство як етап розвитку суспільства (К. Поппер); як окремий соціокультурний простір недержавних відносин, що відрізняється від державних пріоритетів; або як інститут, який контролює державу та захищає права і свободи людини (Ю. Габермас). Хоча кожне визначення підкреслює важливі риси, жодне не охоплює всю складність цього явища. Особливої уваги заслуговує підхід Ю.Габермаса, що є актуальним для сучасної України, де існують побоювання щодо узурпації державної влади [2, с.327–328]. Слід зауважити, що сучасне громадянське суспільство формується як незалежний соціальний простір, який контролює владу і захищає права людини.

Незважаючи на різні підходи до визначення громадянського суспільства, у всіх концепціях виділяється комплекс соціальних процесів, що виходять за межі державного впливу. Особливу увагу заслуговує визначення С. Гінера та Е.Холла, які підкреслюють ключові риси сучасного громадянського суспільства. На їхню думку, це історично сформована сфера індивідуальних прав, свобод і добровільних асоціацій, де неполітична конкуренція спрямована на задоволення особистих потреб і прав, що гарантуються державою. Зрілі громадянські суспільства характеризуються, щонайменше, п'ятьма ознаками: індивідуалізм, приватне життя, ринок, плюралізм і соціальна диференціація [3, с.220]. Такі ознаки створюють фундамент для розвитку відповідальної громадянської поведінки, яка передбачає не тільки захист власних інтересів, а й турботу про спільне благо.

Основні риси громадянського суспільства включають незалежність його інститутів від держави у межах власної компетенції, політичний і ідеологічний плюралізм, демократію, ринкову економіку, наявність середнього класу як соціальної основи, верховенство права та пріоритет прав і свобод особи над державними інтересами, а також свободу слова і засобів масової інформації. Реалізація цих ознак сприяє формуванню справедливого суспільно-політичного ладу, де права людини забезпечуються як на рівні окремого індивіда, так і всього суспільства [4, с.142]. Важливо, що громадянське суспільство не лише взаємодіє з державою, а й виконує роль контролюючого інституту. Тобто виступає певною обмежувальною ланкою, яка практично здатна впливати на рішення, які приймаються на рівні держави.

Громадянське суспільство відіграє суттєву роль у формуванні

політичних рішень. Через активну участь у суспільно-політичних процесах громадські організації та інші інституції представляють інтереси різних соціальних груп, здійснюють моніторинг дій влади, проводять аналітичні дослідження, які лягають в основу управлінських рішень. Завдяки публічним ініціативам – акціям протесту, громадським обговоренням, петиціям – громадяни мають практичні інструменти впливу на державну політику, що підсилює прозорість влади та сприяє демократизації процесу прийняття рішень [5, с.241-242].

Таким чином, розвиток громадянського суспільства тісно пов'язаний та взаємообумовлений трансформацією державних інституцій та еволюцією концепції прав людини. У сучасних умовах роль держави визначається не просто у встановленні законних меж поведінки людини, а в практичних та дієвих механізмах гарантування та забезпечення прав та свобод людини. Сьогодні держава і громадянське суспільство мають взаємодіяти у створенні належного простору для всебічного розвитку та реалізації людського потенціалу як особистості.

Список використаних джерел

1. Якубовський В. П. Громадянське суспільство: сутність, ключові ознаки та роль у сучасному суспільстві. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2022. № 2 (76). С. 264–269. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/43.pdf
2. Костенко О. О. Роль прав людини на інформацію у функціонуванні та розвитку інститутів громадянського суспільства. *Альманах права. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади*. 2017. Випуск 8. С. 322–329. URL: <https://almanahprava.org/en/assets/images/issues/08/almanah-prava-08-2017.pdf#page=327>
3. Білокопитов Д. Сутність громадянського суспільства та його функції в сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1 (49). С.216–223. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdy_2016_1_38.pdf
4. Горбатюк Т. В. Громадянське суспільство в умовах кризи. *Humanitarian studios: pedagogics, psychology, philosophy*. 2022. № 13 (4). С. 140–147. URL: <https://humstudios.com.ua/web/uploads/pdf/16799-151941-1-PB.pdf>
5. Мошенець Д. Д. Громадянське суспільство і його роль у політичних процесах. *Science and society: modern trends in a changing world*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 5 – 7 серпня. 2024 р. С. 246–252. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/08/SCIENCE-AND-SOCIETY.-MODERN-TRENDS-IN-A-CHANGING-WORLD-5-7.08.24.pdf#page=239>